

Munkaerőpiac, nagyvállalat és Kanton Kitty a Brit Birodalomban¹

Gopalan Balachandran legújabb könyve elmozdulást jelez a szerző globalizációelemzésében, és egyben tükrözi a megújult indiai munkástörténet-írás új paradigmáját. Eddig az új irányzat eredményei főként az amszterdami Társadalomtörténeti Intézet támogatásával megjelent tanulmánykötetek formájában kerültek a nyilvánosság elé. A most ismertetendő kötet egy újszerű monográfia, amelynek megírásakor a szerzőt világos célok vezették.

Az első oldalakon Balachandran, ahogyan a tehetséges emberekről ír, egyértelművé teszi, hogy nagyon is a 21. századnak beszél. A bevezető során kiviláglik, hogy a modern kori tengerészek életét elemezve a szerző a posztmodern munkás helyzetéről fogalmaz meg kritikát, s ezzel a tanulmány gyorsan elnyeri az olvasó szimpátiáját. A szerző nagyszerű nézőpontot talált a posztkoloniális viszonyok bemutatásához, mivel számos síkon meghaladja a gyarmati világról szóló elemzésekre jellemző kétpólusú logikát. Csakúgy, mint a közelmúltban Leela Gandhi, Balachandran is „nagyobb teret igényel az innováció számára, és nemcsak valaminek a megszüntetését kívánja, hanem mindeddig elképzelhetetlen és az eddiginél jobb közösségek, valamint emberi viszonyok megteremtését is”.²

A hat fejezet három fő kérdést vizsgál. Az első témakör bemutatása oly módon köti össze az üzleti érdeket, a birodalmi logikát és a munkaerő-politikát, hogy a migráció – más-hol csak vonzás-taszításra leegyszerűsített mechanisztikus jellemzésénél – mélyebb megértését teszi lehetővé. Balachandran bemutatja, hogy az ázsiai hajózásban az óriás Féliszigeti és Keleti Gőzhajózási Társaság (Peninsular and Oriental Steam Navigation Company, P&O) által élvezett monopólium egyaránt ellehetetlenítette a kormányzati reformtörekvéseket és az irracionális szabályok visszavonását.

A második fejezetben a matrózok toborzási gyakorlatának részletes elemzésén keresztül látjuk, hogy egy bizonyos üzleti magatartás, vagyis a költségek folyamatos csökkentése iránti vágy destabilizálja a munkaerőpiacot és megnyitja a teret a gyarmati faji különbségtétel előtt. A 19. század második felében Kalkutta, Brit India első számú kikötője, ahogy az üzleti vállalkozások áthárították a munkaerőpiac fenntartásának költségét a környező mezőgazdasági területekre, vesztett multikulturális jellegéből. A *lascar* kategóriája merevebbé vált, a matrózokat valójában kényszerrel toborozták Kelet-Bengáliából, Asszám és Pandzsáb tartományból vagy az északnyugati határvidék önfenntartásra is alig képes területeiről. Az

1 Balachandran, Gopalan: *Globalizing Labour? Indian Seafarers and World Shipping, c.1870–1945.* (Globalizálódó munka? Indiai tengerészek és világhajózás, 1870–1945.) New Delhi, Oxford University Press, 2012. XII, 318 p.

2 Gandhi, Leela: *Affective Communities: Anticolonial Thought, Fin-de-Siècle Radicalism, and the Politics of Friendship (Politics, History, and Culture).* Durham, 2006. 8.

intézkedésekkel igyekeztek ezeket a rétegeket távol tartani a brit városoktól, amelyeket a kormány faji szempontból tisztának kívánt megőrizni. A birodalmi kormánypolitika a migráció támogatása helyett a bevándorlás csatornáit olyan szűkre szabta, amennyire csak lehetett, hogy ezzel kielégítse a fehér szakszervezet követeléseit és fenntartsa a gyarmati viszonyok belső logikáját, miközben segítette a hajózási társaságokat a munkaerő költségének alacsonyan tartásában. A dél-ázsiai munkaerő szigetországi jelenléte jelentős részben ugyanúgy higiéniai kérdés volt, mint Indiában. Amint azt Abdul Hamid színes karrierje világossá teszi, a keményen dolgozó dél-ázsiai vándorkereskedő figurája a két világháború közötti időszak, s nem a háború utáni bevándorlási hullám terméke.

A második téma, a matrózok érdekérvényesítésének vizsgálata során a szerző a Subaltern Studies körtől veszi az inspirációt. Megállapította: az adott szabályok keretein belül az indiai tengerészek megtalálták az utat, hogy saját akaratukat érvényesítsék. Megértették a legalitás követelményeit, annak ellenére, hogy a szokások komoly szerepet játszottak az életkörülmények kialakításában. Ez vonatkozott mind a munkakörülményekre, mind a migrációra. Fontos kiemelni, hogy Balachandran nem áll meg a tengerészek és a vállalatvezetők, illetve a tiszték és a legénység közötti ellentét egyszerű hangsúlyozásánál. Érzékenyen elemzi a gyarmati hajózással kapcsolatos kép kialakításában nagy szerepet játszó „bennszülött” *serang* (fedélzetmester) alakját. A vizsgálat eredménye: a *serang* igen távol állt a keleti despotától, sokkal inkább felelős csapatjátékos volt, aki gyakran kockáztatta vagyonát, hogy sikeresen teljesítsék a megbízást.

Balachandran a szereplőket komplex lojalitás–kilépés–ellenállás modellbe helyezi, rámutat, hogy a konfliktusok során csak a lojalitás és a kilépés voltak racionális opciók a fedélzeten. Ellenállásra csak a parton volt mód, és még ekkor is csak bújtatott formákban. A két világháború között lehetővé vált a szakszervezeti szerveződés, és az indiai szakszervezetek meg is erősödtek ekkor, azonban sztrájkra aligha kerülhetett sor, mivel az állam ereje kettős súllyal nehezedett egy olyan stratégiai területre, mint a kereskedelmi hajózás, nem is beszélve a háborúk ideje alatt a haditengerészeti megbízatásokról. Az ellenállás inkább egyéni jellegű választások formájában volt jelen, egyik példája a visszatérés a mezőgazdaságba. Más szóval, a szakpolitikai intézkedések által létrehozott instabil munkaerőpiac visszaüthetett válságok idején.

Balachandran azokra a birodalmi kormányzás szempontjából zavaros pillanatokra is rámutat, amikor a munkások lehetőségeit korlátozták. Ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a sztrájkok eredményeként a birodalmi kormányzat legalább néhány tengerészszakszervezet létezését kívánatosnak tartotta, mivel a stabilitás fenntartása szempontjából szükség volt megbízható tárgyalópartnerre. Az 1939-es sztrájkhullám bemutatása során emlékezteti az olvasót, hogy a két világháború közötti évtizedeket a legkevésbé sem tekinthetjük homogénnek. A tanulmányból az is kitűnik, hogy a világháborúk társadalmi változásokat idéztek elő Indiában is, így hiba volna azokat csak a gyarmatosítás elleni küzdelem előzményeként vagy háttereként szemlélni.

Annak ellenére, hogy a szerző a bevezetőben kijelenti, hogy a szexualitás problémáját legfeljebb érintőlegesen tárgyalja majd, a második és negyedik fejezetben összeköti a munkaerő-piaci politikát a család, s így a szexualitás kérdésével. Az elemzés egyik fő színtere a kikötői szállás, amely az aggodalmak központjában állt. Amikortól a jogszabályok már nem tették kötelezővé, hogy a tengerészek fizetésük egy részét hazaküldjék, s ezáltal a tengerészek feleségeinek moralitása, vagyis szexuális viselkedése kontroll alatt álljon, a tengerészek kapcsolatait a prostitúció kategóriájával írták le a városi hatóságok. Ezzel egy időben a kikötői szállások fenntartói – Balachandran narratívájában –, a főbűnösök igyekez-

tek a prostitúciót olyan üzletté tenni, amely az adósságok rendszerén keresztül hozzájuk köti a tengerészeket. Másrésztől, a szerző összetett képet rajzol azokról a kényszerekről, amelyekkel a brit kikötőkben a nőknek és a nem fehér bőrű munkásoknak a szexualitás kapcsán szembe kellett nézniük az I. világháborút követő években. Körültekintően elemzi azt a nyíltan rasszista médiakampányt, amely a Cardiffban és más kikötőkben történt össze-tűzéseket kísérte 1919-ben, s meglátja a megvert vegyes párokat, amelyeket kirekeszt a társadalom; s azokat, akik végül boldogtalan szürkeségbe rejtöztek. „*A legtöbb ilyen kapcsolat a társadalmi megkülönböztetés által okozott feszültség miatt volt boldogtalan*” (197. p.). Míg a szerző felvillant számunkra néhány képet a férfiakról, a tulajdonképpeni megbélyegzett nő, Kanton Kitty a háttérben, homályban marad. Talán ha Balachandran nem akarta volna a gender tematikát a könyvétől távol tartani, termékeny vázlatában megszólalhattak volna női hangok a birodalmi kikötőkkel és azok szexualitásával kapcsolatban.

Balachandran munkája gazdag diskurzuselemzésben, még akkor is, ha nem vesz be irodalmi műveket a feldolgozott források közé. Kutatásai során a szerző számos levéltár anyagát hasznosította, a szövegek és statisztikai adatok elemzésével élettörténeteket tár fel, a struktúrák elemzése poszt-strukturális, folyékony tájképet eredményez, amely összeköti a múltat és a jövőt, valamint áttöri a kényelmes egyszerűsítés korlátait. A könyv újszerű munkástörténet, egy olyan vállalkozás, amely tematikájában meghaladja az egyszerű posztkoloniális kritikát, integrálja a társadalomtörténet fontos mérföldköveit (mint például a nyelvi fordulatot és a Subaltern Studies eredményeit). Ugyanakkor az olvasó a kötet lapjain érzi a történész jelenre fordított tekintetét is.

Balogh Róbert